

FIZYKA OŚRODKÓW CIĄGŁYCH

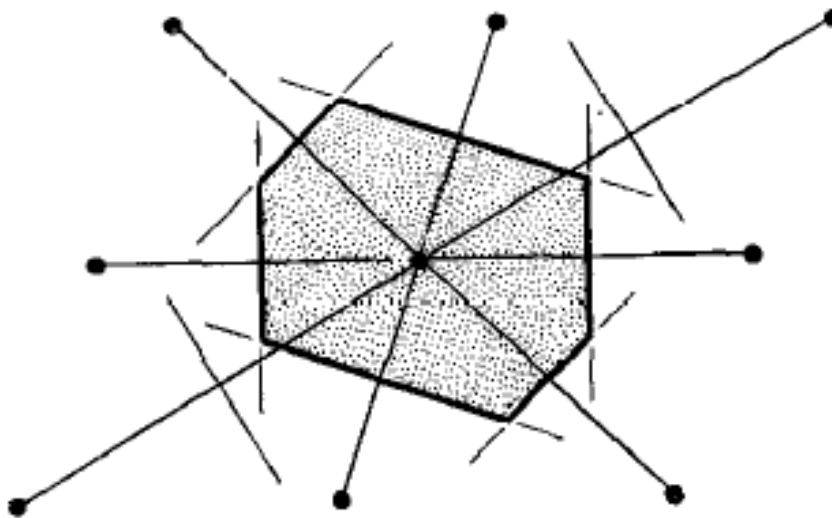
Vitalii Dugaev

*Katedra Fizyki i Inżynierii Medycznej
Politechnika Rzeszowska*

Semestr zimowy, rok 2017/2018

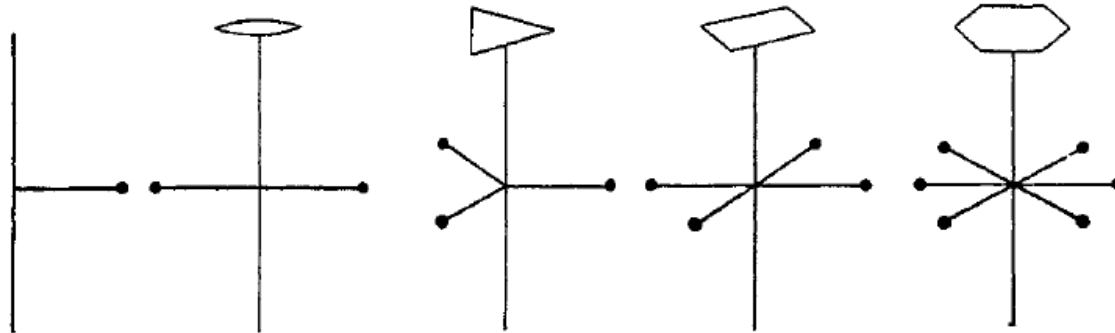

Komórka prosta Wignera-Seitza

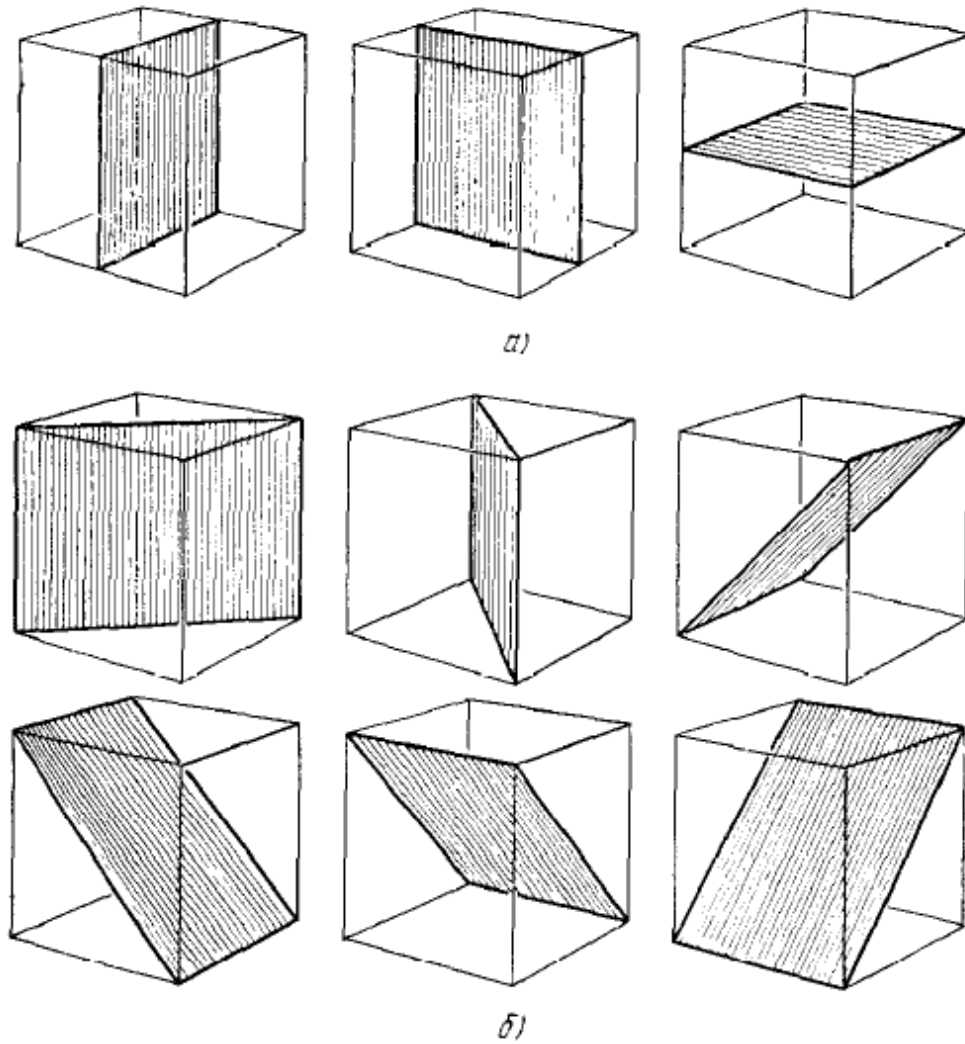
Podstawowe rodzaje sieci

- Przykład przekształcenia symetrii: obrót wokół osi – sieć się nie zmienia, jeśli stosujemy obrót wokół jedno-, dwu-, trzy-, cztero- i sześciokrotnych osi symetrii (2π , $2\pi/2$, $2\pi/3$, $2\pi/4$, $2\pi/6$) i jeśli pomnożymy obroty przez liczbę całkowitą

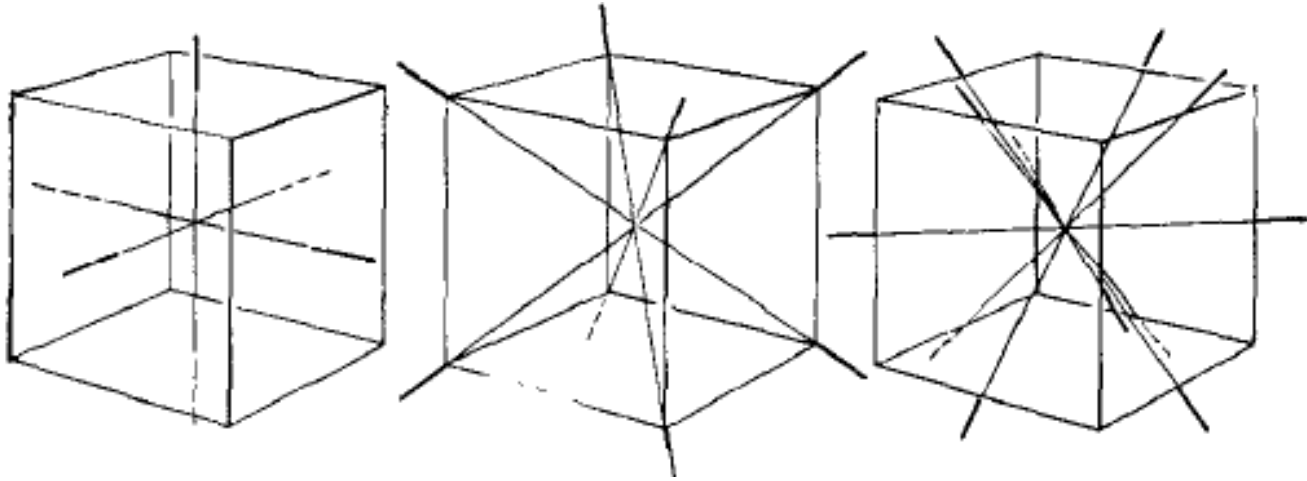
Osie obrotu są oznaczone symbolami 1, 2, 3, 4 i 6

- Może zachodzić także **odbicie zwierciadlane** względem płaszczyzny przechodzącej przez węzeł sieci
- **Grupa punktowa sieci** jest określona jako zbiór przekształceń symetrii, które nie zmieniają sieci, gdy zastosujemy obrót wokół punktu

Плоскости симметрии шестигранника

trzy czterokrotne
osi sześcianu

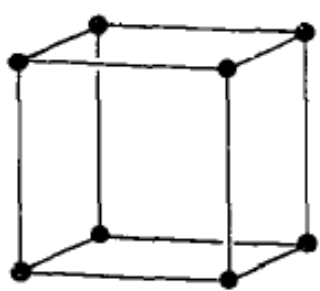
cztery trzykrotne
osi sześcianu

sześć dwukrotnych
osi sześcianu

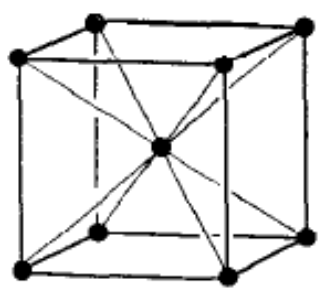
Trójwymiarowe rodzaje sieci

- W przypadku trzech wymiarów symetria grup punktowych wymaga 14 różnych rodzajów sieci
- 14 rodzajów sieci zostało w sposób umowny podzielono na siedem **układów**, odpowiednio do siedmiu rodzajów umownych komórek elementarnych: ***trójskośny, jednoskośny, rombowy, tetragonalny, regularny, romboedryczny i heksagonalny***

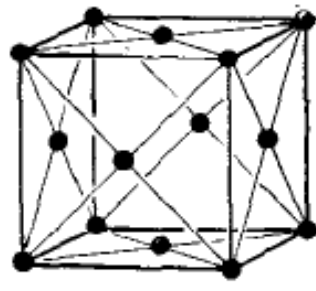
Czternaście sieci Bravais'go (sieci przestrzennych)

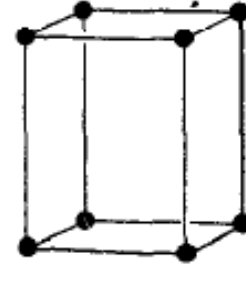
regularna P

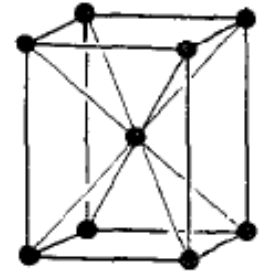
regularna I

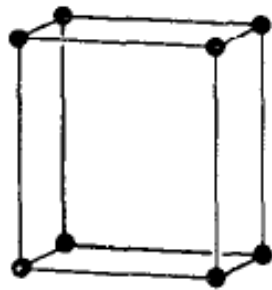
regularna F

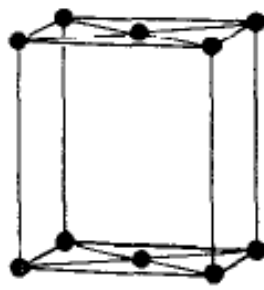
tetragonalna P

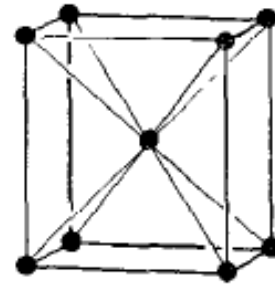
tetragonalna I

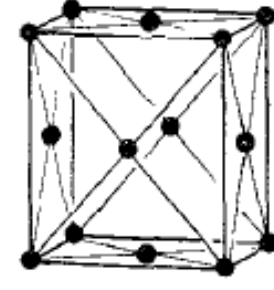
rombowa P

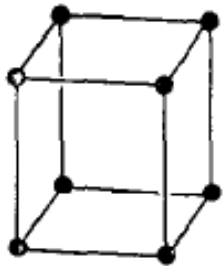
rombowa C

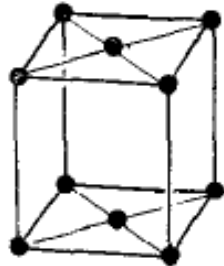
rombowa I

rombowa F

jednoskośna P

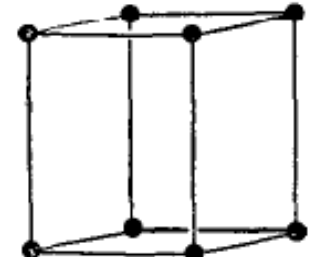
jednoskośna C

trójskośna P

romboedryczna

heksagonalna P

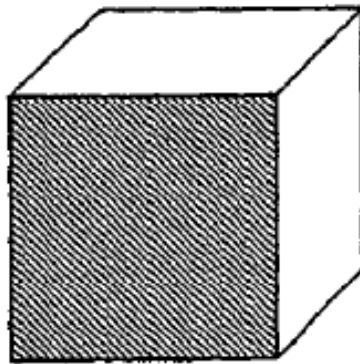

Czternaście rodzaje sieci trójwymiarowych

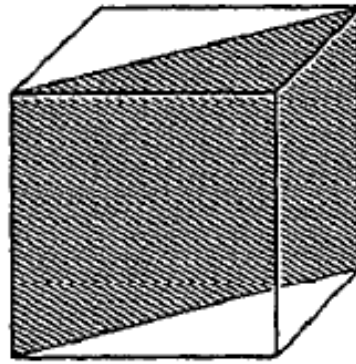
Układ	Liczba sieci w układzie	Symbole sieci	Parametry sieciowe komórki elementarnej
Trójskośny	1	P	$a \neq b \neq c; \alpha \neq \beta \neq \gamma$
Jednoskośny	2	P, C	$a \neq b \neq c; \alpha = \gamma = 90^\circ \neq \beta$
Rombowy	4	P, C, I, F	$a \neq b \neq c; \alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$
Tetragonalny	2	P, I	$a = b \neq c; \alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$
Regularny	3	P, I, F	$a = b = c; \alpha = \beta = \gamma = 90^\circ$
Romboedryczny	1	R	$a = b = c; \alpha = \beta = \gamma < 120^\circ, \neq 90^\circ$
Heksagonalny	1	P	$a = b \neq c; \alpha = \beta = 90^\circ, \gamma = 120^\circ$

Położenie i orientacja płaszczyzn w kryształach

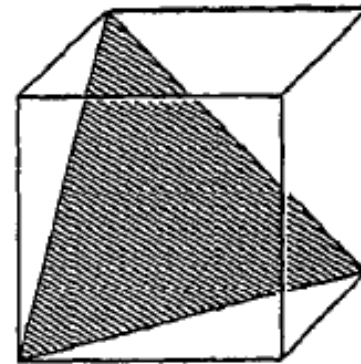
- Orientację płaszczyzny można określić przy pomocy **wskaźników Millera**
- W celu określenia wskaźników Millera należy:
  - znaleźć punkty przecięcia trzech osi a , b , c wyrażone w stałych sieci
  - odwrotność powyższych liczb sprowadzić do najmniejszych trzech liczb całkowitych mających wspólny mianownik
  - wynik należy podać w nawiasach (hkl)

(100)

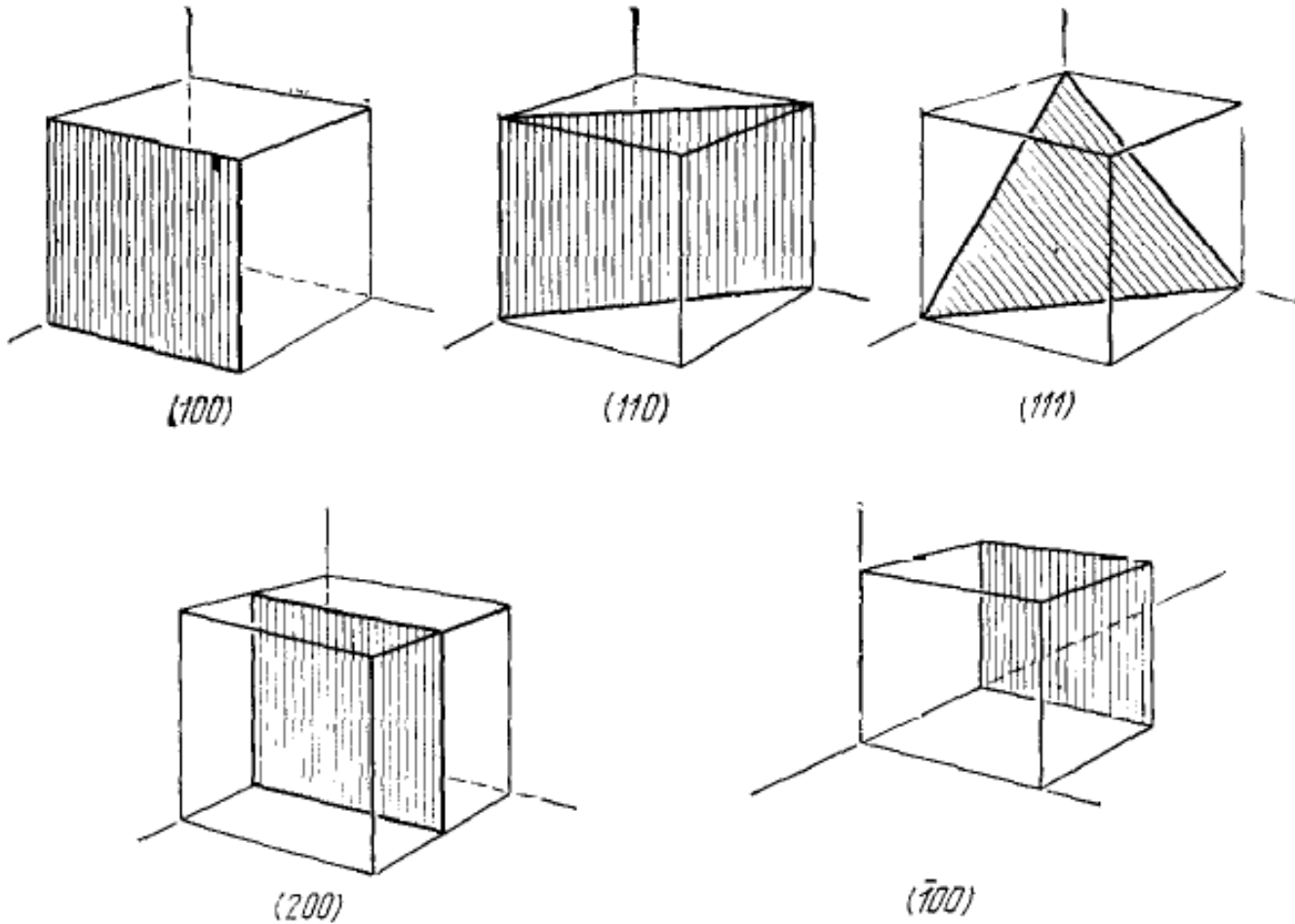
(110)

(111)

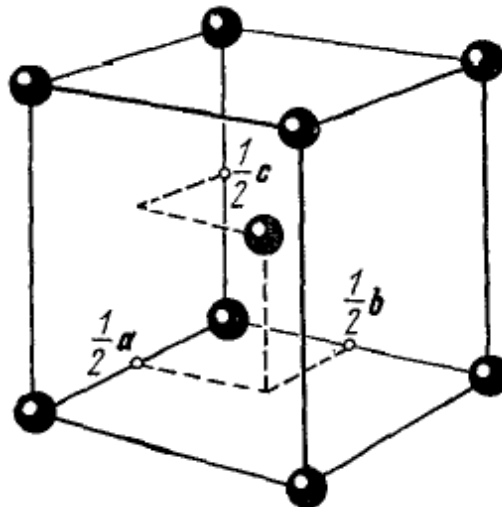
- Wskaźniki dotyczące kierunku w kryształach są wyrażane przy pomocy zbioru najmniejszych liczb całkowitych, mających te same stosunki jako składowe wektora w danym kierunku odniesione do wektorów osiowych
- Liczby całkowite pisane są w nawiasach kwadratowych $[hkl]$
- Oś x w kryształach regularnych odpowiada kierunkowi $[100]$, oś y – kierunek $[010]$

Wskaźniki Millera ważniejszych płaszczyzn kryształu układu regularnego

Położenie w komórce elementarnej

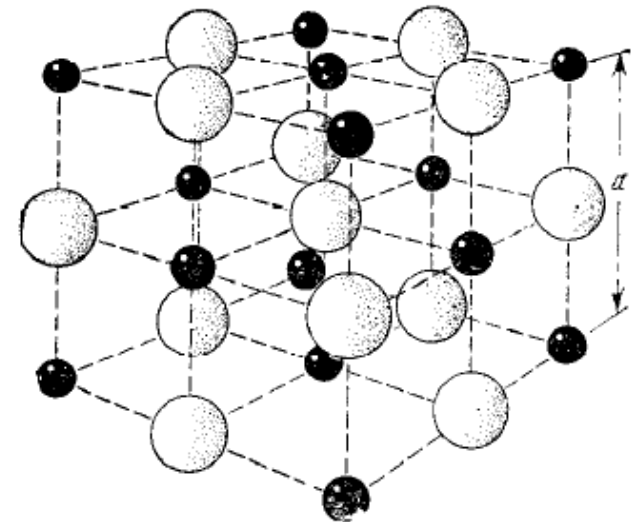
- Położenie punktów w komórce elementarnej jest określone przy pomocy współrzędnych u, v, w określających położenie atomów, przy czym każda współrzędna stanowi część długości osi $\mathbf{a}, \mathbf{b}, \mathbf{c}$ w kierunku danej współrzędnej, przyjmując początek układu w narożach komórki elementarnej
- Współrzędne punktu środkowego komórki są więc $\frac{1}{2} \frac{1}{2} \frac{1}{2}$, natomiast położenie punktów w środkach ścian: $\frac{1}{2} \frac{1}{2} 0, 0 \frac{1}{2} \frac{1}{2}, \frac{1}{2} 0 \frac{1}{2}$

Proste struktury krystaliczne

Struktura krystaliczna chlorku sodu

- Sieć Bravais'go jest siecią regularną centrowana powierzchniowo
- Baza zawiera jeden atom Na i jeden atom Cl
- W elementarnym sześcianie znajdują się 4 cząsteczki NaCl, których atomy zajmują pozycję:
 Na: $0\ 0\ 0$, $\frac{1}{2}\ \frac{1}{2}\ 0$, $\frac{1}{2}\ 0\ \frac{1}{2}$, $0\ \frac{1}{2}\ \frac{1}{2}$
 Cl: $\frac{1}{2}\ \frac{1}{2}\ \frac{1}{2}$, $0\ 0\ \frac{1}{2}$, $0\ \frac{1}{2}\ 0$, $\frac{1}{2}\ 0\ 0$
- Każdy atom jednego rodzaju ma w swoim najbliższym otoczeniu 6 atomów innego rodzaju

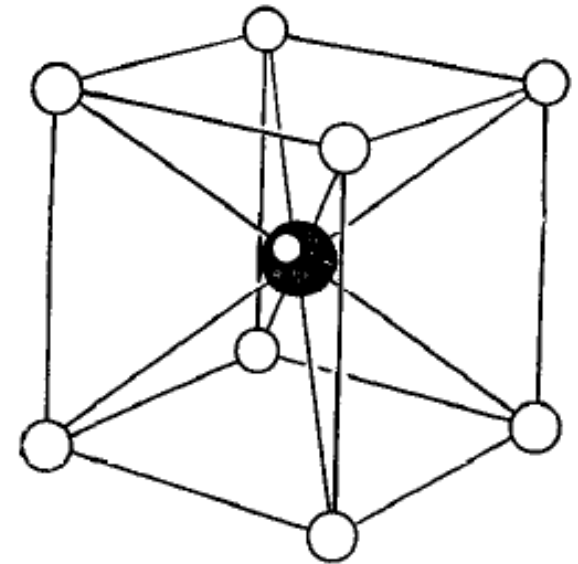
NaCl

Struktura krystaliczna chlorku cezu

- Sieć przestrzenna jest prostą siecią regularną
- W komórce elementarnej znajduje się jedna cząsteczka z atomem w położeniach centrowanych przestrzennie:

Cs: 0 0 0

Cl: $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2}$

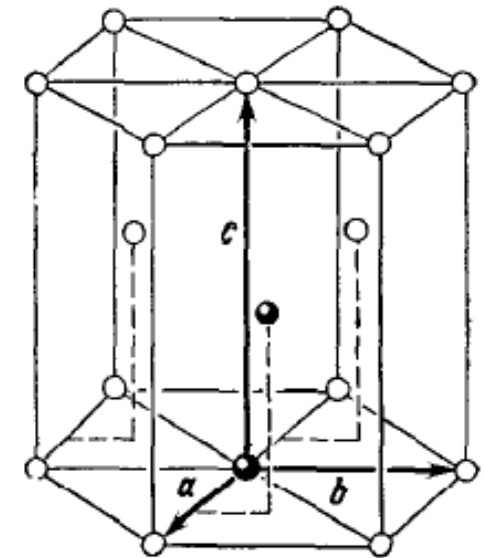
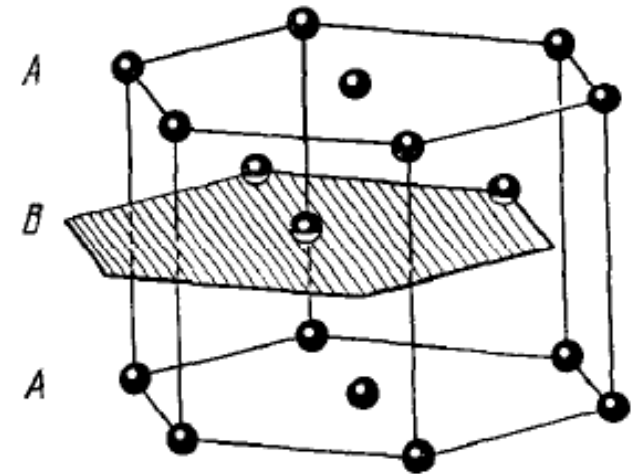
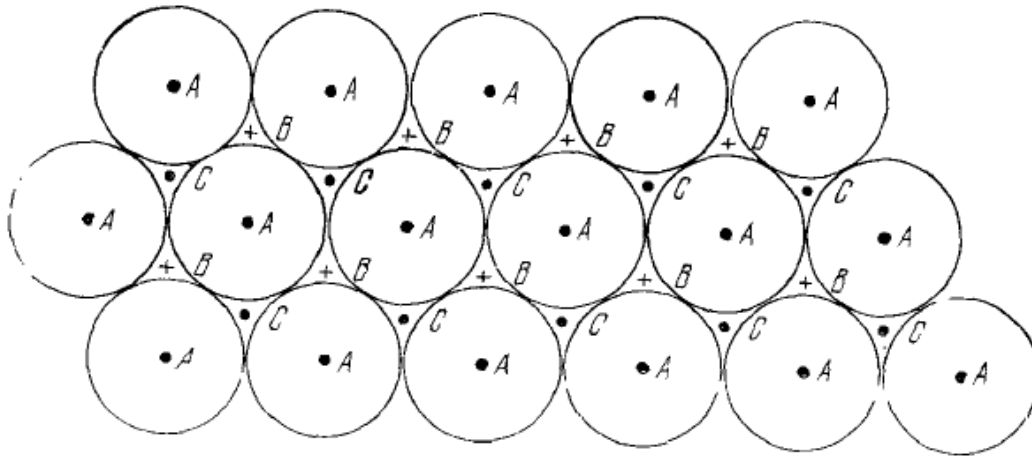

CsCl

Struktura heksagonalna o najgęstszym upakowaniu A_3

15

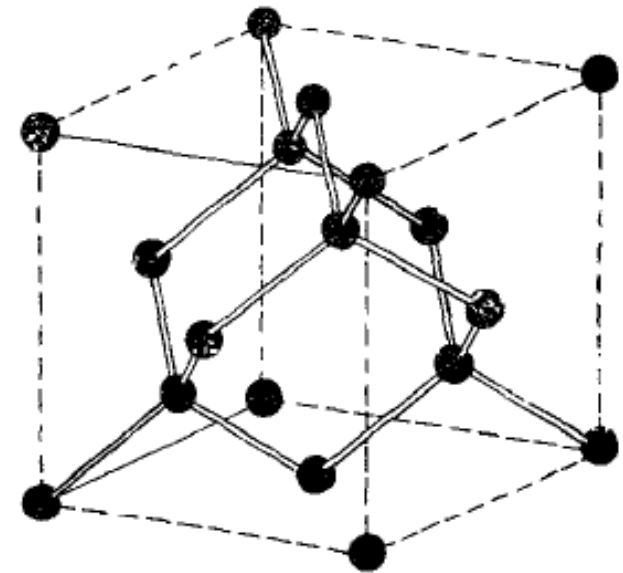
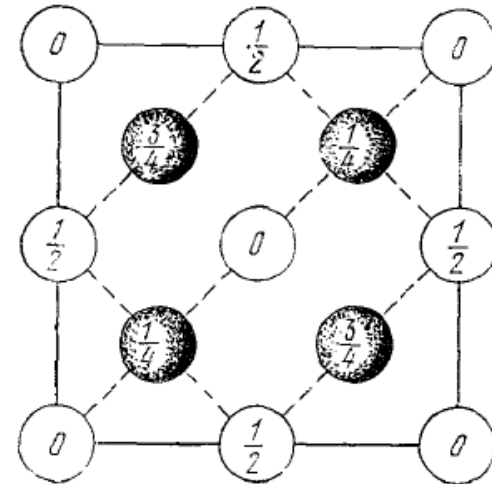
- Sieć przestrzenna jest prostą siecią heksagonalną, mającej dwa takie same atomy w każdym węźle sieci

Struktura diamentu

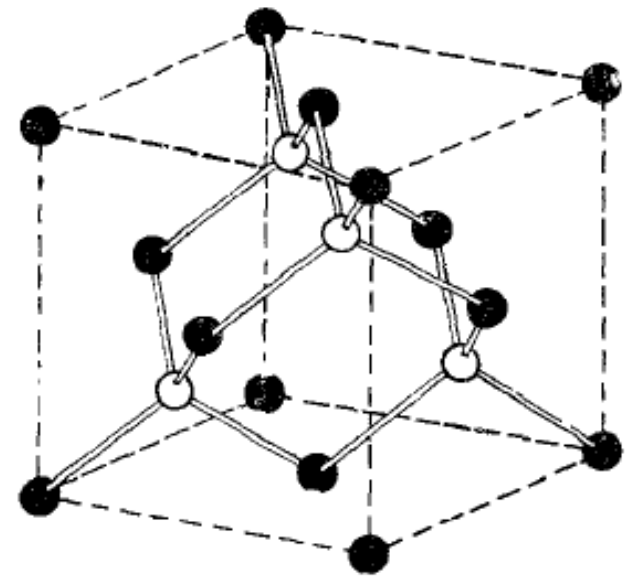
- Sieć przestrzenna diamentu jest siecią regularną powierzchniowo centrowaną
- Prosta baza zawiera dwa takie same atomy w położeniach $0\ 0\ 0$, $\frac{1}{4}\ \frac{1}{4}\ \frac{1}{4}$

Struktura krystaliczna diamentu, przedstawiająca wiązania w konfiguracji tetraedrycznej

Regularna struktura siarczku cynku

- Regularna struktura siarczku cynku pokrywa się ze strukturą diamentu wówczas, gdy atomy Zn umieszczone są na jednej sieci A_1 , a atomy S na drugiej sieci A_1

ZnS

Matematyka: Grupy

Zbiór elementów G , nazywany jest grupą G , jeżeli ma on następujące własności:

- Zdefiniowana jest **operacja mnożenia (działania grupowego)**: jeśli g_1 i g_2 – dwa dowolne elementy grupy G , to można wprowadzić pewną relację $g_1 g_2 = g_3$, gdzie g_3 – element grupy G

W ogólnym przypadku $g_1 g_2 \neq g_2 g_1$.

Grupa jest nazywana **komutatywną (przemienne, abelową)** jeśli dla wszystkich elementów $g_1 g_2 = g_2 g_1$

Przy mnożeniu zawsze jest wykonany warunek łączności mnożenia
 $(g_1 g_2) g_3 = g_1 (g_2 g_3)$

- Istnieje jeden **element jednostkowy** E , taki, że $gE = Eg = g$ dla wszystkich g
- Istnieje element g^{-1} **odwrotny** do g , taki, że $gg^{-1} = E$

Przykład: Liczby całkowite z działaniem dodawania tworzą grupę abelową (operacją dodawania algebraicznego jest mnożenie grupowe)

Przykład: Przekształcenia symetrii w kryształach tworzą grupę

Przykład: Przekształcenia translacji tworzą grupę abelową

- Grupa może być ***skończona albo nieskończona***
- Grupa może być ***ciągła albo nieciągła***

- Przekształcenia symetrii kryształu tworzą **grupę symetrii kryształu**
- Przekształcenia translacji tworzą **grupę translacji**, która jest **podgrupą grupy symetrii kryształu**
- Przekształcenia obrotowe wokół pewnej osi C_n (obrót o kąt $2\pi/n$), odbicia w płaszczyźnie σ , przekształcenia zwierciadlano-obrotowe $S_n=C_n\sigma_h$ (σ_h – odbicie w płaszczyźnie prostopadłej do osi obrotu), oraz operacja inwersji $I=S_2=C_2\sigma_h$ stanowią elementy **grup punktowych**
- Przy operacjach w grupach punktowych **przynajmniej jeden punkt ciała zostaje na swoim miejscu**

Grupy punktowe

C_n – grupa obrotów wokół osi n -go rzędu

S_{2n} – grupa obrotów wokół osi zwierciadlano-obrotowych rzędu $2n$

C_{nh} – do osi symetrii n -go rzędu dołączamy prostopadłą do niej płaszczyznę symetrii

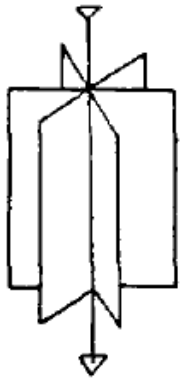
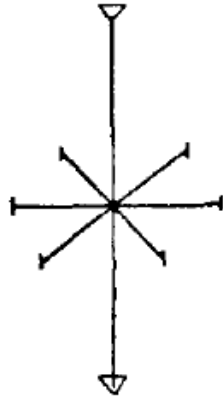
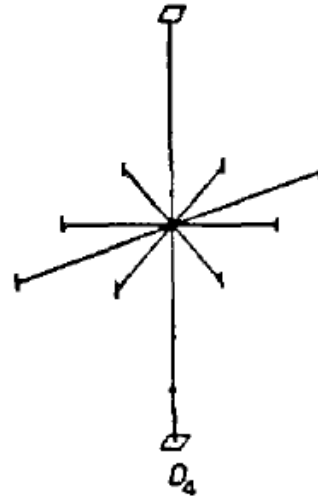
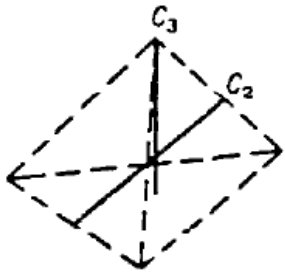
C_{nv} – do osi symetrii n -go rzędu dołączamy przechodzącą przez tę oś płaszczyznę symetrii

D_n – do osi symetrii n -go rzędu dodajemy prostopadłą do niej oś 2-go rzędu

T (grupa czworościanu) – zbiór osi symetrii czworościanu

O (grupa ośmiościanu) – zbiór osi symetrii sześciangu

O_h – grupa wszystkich przekształceń symetrii sześciangu, $O_h = O \times C_i$ (C_i - grupa złożona z dwóch elementów I i E)

 C_{3v} C_{4v} D_3 D_4

7

